

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASININ 2020-2025-Cİ İLLƏR ÜÇÜN İNKİŞAF PROQRAMI

I. Giriş

Azərbaycan Respublikasında elmin inkişafı dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən biridir. Dövlətin sosial-iqtisadi qüdrəti, ölkənin müdafiə qabiliyyəti və milli təhlükəsizliyi, cəmiyyətin mədəni-mənəvi tərəqqisi və xalqın rifahı elmin inkişaf səviyyəsindən birbaşa asılıdır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası yarandığı gündən xalqımızın zəngin mədəni irsinin tədqiqi ilə bərabər, təbii ehtiyatların öyrənilməsi, kənd təsərrüfatı, səhiyyə, eləcə də digər istiqamətlərdə akademik araşdırmaların həyata keçirilməsi sistemli xarakter almışdır.

Elmlər Akademiyasının əsas inkişaf mərhələsi Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Onun diqqət və qayğısı sayəsində Elmlər Akademiyası xalqın intellektual potensialının səmərəli təşkilində, elmin dövrün tələblərindən irəli gələn strateji istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsində, fundamental və tətbiqi elm sahələrinin inkişafında müstəsna rol oynamışdır. Həmin mərhələdə Elmlər Akademiyasında neft və qaz yataqlarının kəşfi, işlənilməsi, mürəkkəb geoloji mühitlərdə dərin qazmanın elmi problemlərinin həlli, həmçinin kimyanın, neft-kimya sənayesinin inkişafı üçün xammal bazasının, kimya texnologiya komplekslərinin yaradılması, coğrafi, geoloji və geofiziki tədqiqatlar, filiz və qeyri-filiz, habelə digər faydalı qazıntı yataqlarının tədqiqi, energetika, mexanika, fizika, riyaziyyat, astronomiya, informatika, biologiya və aqrar sahələr üzrə mühüm əhəmiyyətə malik tədqiqatların aparılması və nüfuzlu elmi məktəblərin yaradılması və s. istiqamətlərdə böyük nailiyyətlər əldə edilmişdir.

Heydər Əliyevin elm və təhsil sahəsində müəyyənləşdirdiyi siyasət bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən keyfiyyətə yeni mərhələdə uğurla davam etdirilir. Dövlət başçısı son 15 ildə elm sahəsi ilə bağlı 200-dək fərman və sərəncam imzalamışdır. Ölkə Prezidentinin AMEA-nın yeni Nizamnaməsinin təsdiq edilməsi və "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun tətbiq olunması barədə müvafiq fərmanları elmin hərtərəfli inkişafı üçün hüquqi zəmin yaratmışdır.

Hazırda AMEA-da elmi fəaliyyətin səmərəliliyinin daha da artırılması, elmi-texniki potensialın qorunması və inkişaf etdirilməsi, ölkəmizin digər elmi müəssisələrində və ali məktəblərində aparılan fundamental və tətbiqi tədqiqatların əlaqələndirilməsi, onların nəticələrinin sosial-iqtisadi və digər sahələrdə tətbiqinin təmin edilməsi, yüksəkixtisaslı

kadrların hazırlanması, elmlə təhsilin vəhdətinin təmin edilməsi istiqamətində mühüm tədbirlər görülür.

Lakin ölkənin yeni inkişaf strategiyası və bazar iqtisadiyyatının xüsusiyyətləri elmi fəaliyyət sahəsində əsaslı islahatların aparılmasını, elmi nailiyyətlərin və yeni texnologiyaların praktikada tətbiqi üçün daha səmərəli mexanizmlərin işlənib hazırlanmasını zəruri edir.

Dövlət başçısının elmin inkişafı ilə bağlı qarşıya qoyduğu vəzifələri və müəyyən etdiyi prioritetləri rəhbər tutaraq, "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 2020-2025-ci illər üçün İnkişaf Proqramı" hazırlanmışdır.

II. Proqramın məqsədi

Milli İnkişaf Proqramının əsas məqsədi mövcud elmi-texniki potensialın qorunması, inkişaf etdirilməsi, elmin təşkili, idarə edilməsi, maliyyələşdirilməsi sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanması, elmi tədqiqatların prioritetlərinin ölkənin sosial-iqtisadi, mədəni-ictimai problemlərinin həllinə yönəldilməsi, elmlə təhsilin inteqrasiyası, elmin normativ-hüquqi bazasının və informasiya təminatının gücləndirilməsi, elmi işçilərin sosial təminatının yaxşılaşdırılması istiqamətində kompleks tədbirlərin həyata keçirilməsidir.

III. Əsas fəaliyyət istiqamətləri

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 2020-2025-ci illər üçün inkişaf proqramı növbəti 5 il ərzində AMEA-nın inkişafı üçün zəruri olan aşağıdakı fəaliyyət istiqamətlərini əhatə edir:

- 3.1. Elmi tədqiqatların prioritetlərinin müəyyən edilməsi;
- 3.2. Struktur islahatlarının aparılması və idarəetmənin təkmilləşdirilməsi;
- 3.3. Elmi infrastrukturun modernləşdirilməsi;
- 3.4. Elmi işçilərin attestasiyasının aparılması. Elmi kadrların hazırlanması və elmi fəaliyyətin qiymətləndirilmə sisteminin keyfiyyətə yaxşılaşdırılması;
- 3.5. Elmin maliyyələşdirilməsinin optimallaşdırılması;
- 3.6. Elmin, təhsilin və iqtisadiyyatın inteqrasiyasının dərinləşdirilməsi;
- 3.7. AMEA-nın beynəlxalq əlaqələrinin daha da inkişaf etdirilməsi, birgə əməkdaşlıq proqramının hazırlanması;
- 3.8. İnnovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi, elmi nəticələrin tətbiqi;
- 3.9. Azərbaycançılıq ideologiyasına aid məsələlərin araşdırılması;
- 3.10. Elmi işçilərin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması.

3.1. Elmi tədqiqatların prioritetlərinin müəyyən edilməsi

- 3.1.1. Elmi müəssisələrin mövzu planlarının, iş proqramlarının hazırlanması və ya yenilənməsi zamanı "Elm haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun, strateji

yol xəritələrinin, dövlət proqramlarının, milli strategiyaların müvafiq bəndlərinin icrasının nəzərə alınması;

3.1.2. Aşağıdakı məsələlərə xüsusi diqqət ayrılmalıdır:

- 3.1.2.1. informasiya texnologiyaları, innovasiya nanomaterialları və rəqəmsal məhsullar sahəsində ən yeni işləmələr;
- 3.1.2.2. elektron mühitdə Azərbaycan dilli mətnlərin, audio-video resursların kompüter emalı texnologiyalarının (npl – texnologiyalar) elmi-nəzəri əsaslarının və onların tətbiqlərinin (kompüter tərcüməsi, səs tanınması, emosiyaların – hisslərin analizi və s.) işlənilməsi məsələləri;
- 3.1.2.3. IV sənaye inqilabının və süni intellekt texnologiyalarının təsiri ilə formalaşmaqda olan sosiotexnoloji cəmiyyətdə gedən proseslərin kompleks araşdırılması və preventiv tədbirlərin həyata keçirilməsi yolları;
- 3.1.2.4. kənd təsərrüfatında məhsuldarlığın, keyfiyyətin və ətraf mühitin stress amillərinə davamlılığın artırılmasında müasir yanaşmaların və yüksək texnologiyaların tətbiqinin fundamental əsaslarının işlənilib hazırlanması, yeni bitki sortlarının yaradılması və tətbiq edilməsi;
- 3.1.2.5. regionlarda yabani bitkilərin genetik ehtiyatlarının təbii areallarında tədqiqi, mühafizəsi, bərpası, çoxaldılması, reintroduksiyası və səmərəli istifadəsi üzrə fəaliyyətin həyata keçirilməsi;
- 3.1.2.6. Azərbaycanın insan, heyvan və bitki genofondunun və geniş yayılmış xəstəliklərin molekulyar-genetik tədqiqi, genetik kolleksiyaların və məlumat bazalarının yaradılması;
- 3.1.2.7. yanacaq-energetika kompleksi və alternativ enerji mənbələri;
- 3.1.2.8. respublikanın qərb bölgəsində mövcud olan alternativ enerji mənbələrinin, termal və mineral suların kimyəvi, mikrobioloji və qaz tərkibinin tədqiqi;
- 3.1.2.9. ölkənin müdafiə qüdrətinin yüksəldilməsinə və hərbi gücünün artırılmasına yönələn işləmələr, tədqiqatlar;
- 3.1.2.10. ətraf mühitin mühafizəsi və təbii ehtiyatların, o cümlədən bioloji müxtəlifliyin tədqiqi, bərpası və səmərəli istifadəsində müasir yanaşmalar;
- 3.1.2.11. regionlar üzrə ekosistemə dair tədqiqatların aparılması, ekoturizm potensialından səmərəli istifadənin yollarının müəyyənləşdirilməsi. Ətraf

- mühitin qorunması ilə bağlı müxtəlif yerli və beynəlxalq aksiyaların keçirilməsi;
- 3.1.2.12. təbii fəlakətlərin və texnogen sferadakı baş verə biləcək təhlükələrin proqnozlaşdırılması və operativ məlumatlandırılması;
- 3.1.2.13. milli-mənəvi irsin dərinədən öyrənilməsi, Azərbaycan dilinin saflığının qorunmasında dialekt və şivələrin araşdırılması, Azərbaycançılıq ideologiyasına aid məsələlərin işlənib hazırlanması, Azərbaycan tarixinin, xüsusən ən yeni tarixin tədqiqi;
- 3.1.2.14. tədqiqatların beynəlxalq standartlara uyğunluğunun təmin edilməsi, perspektivsiz tədqiqatların maliyyələşdirilməsinin dayandırılması;
- 3.1.2.15. fundamental və tətbiqi elmlərin optimal balansının bərqərar edilməsi. Sahə elmi tədqiqat institutları ilə birlikdə tətbiqi elmi tədqiqatların aparılmasına daha çox diqqət yetirilməsi;
- 3.1.2.16. müvafiq dövlət orqanları və sahibkarlıq subyektləri ilə birlikdə elmə məqsədli sifarişlərin formalaşdırılması sisteminin yaradılması;
- 3.1.2.17. ölkənin intensiv inkişaf kursuna real dəstək vermək zərurətindən və dövlətin AMEA qarşısında qoyduğu vəzifələrdən çıxış etməklə, tədqiqatların prioritetlərinin seçilməsi. Dünya elminin əsas inkişaf istiqamətlərini nəzərə almaqla ölkənin inkişafında hər bir elmi strukturun rolunun və vəzifələrinin müəyyən edilməsi;
- 3.1.2.18. respublikanın qərb bölgəsində təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə və ətraf mühitin mühafizəsi, uzun illər ərzində toplanmış sənaye tullantılarının tədqiqi və təkrar emalı.

3.2. Struktur islahatlarının aparılması və idarəetmənin təkmilləşdirilməsi

- 3.2.1. AMEA Rəyasət Heyəti aparatının strukturunun AMEA-da aparılan islahatların tələbatına uyğunlaşdırılması. Cari elmi prosesin təşkili və idarəedilməsinin ağırlıq mərkəzinin bilavasitə elmi müəssisələrə keçirilməsi, AMEA-nın elmi bölmələrinin fəaliyyət prinsiplərinə və funksiyalarına yenidən baxılması;
- 3.2.2. AMEA-nın elmi müəssisələrinin akkreditasiyasının aparılması və onların beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə sertifikatlaşdırılması. Akkreditasiyanın yekunlarına uyğun olaraq elmi müəssisələrdə doktorantura, magistratura, dissertasiyaların müdafiəsi üzrə elmi şuraların yaradılması, dərslərin hazırlanması, elmi jurnalların təsis edilməsi, dövlət elmi sifarişlərinin və ekspert qiymətləndirmələrinin tender və müsabiqələrdə iştirakının təmin edilməsi;

- 3.2.3. AMEA-nın elmi müəssisələrinin elmi təşkilatların beynəlxalq qeydiyyat sistemində daxil edilməsi;
- 3.2.4. fənlərarası elmi klasterlərin yeni komplekslərinin, o cümlədən 2020-2021-ci illərdə üç pilot proqramın işlənilib həyata keçirilməsi;
- 3.2.5. elmi strukturların idarə edilməsində müasir informasiya texnologiyalarının tətbiq edilməsi.

3.3. Elmi infrastrukturun modernləşdirilməsi

- 3.3.1. beynəlxalq elmi standartların öyrənilməsi, təhlil edilməsi və AMEA-nın fəaliyyətində tətbiq edilməsi;
- 3.3.2. prioritet istiqamətlərə uyğun olaraq müəssisələrin maddi-texniki bazasının modernləşdirilməsi proqramının işlənilib hazırlanması;
- 3.3.3. AMEA üçün alınan elmi cihaz və avadanlıqlara kimyəvi tədqiqat vasitələrinə (reaktivlərə) güzəştli verginin və gömrük rüsumlarının tətbiq edilməsi barədə hökumət qarşısında vəsatətin qaldırılması;
- 3.3.4. AMEA-nın Yüksək Texnologiyalar Parkının elmi müəssisələrlə inteqrasiyasının təmin edilməsi;
- 3.3.5. AMEA alimləri üçün dünya elm resurslarının (ACS, Springer, Elsevier və s.) istifadə imkanlarının yaxşılaşdırılması;
- 3.3.6. Vikipediyanın Azərbaycan seqmentinin genişləndirilməsi, xarici dillərdə Azərbaycan haqqında obyektiv materialların yerləşdirilməsinin intensivləşdirilməsi;
- 3.3.7. AMEA-nın nəşriyyat-poliqrafiya fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- 3.3.8. elmin təbliği və populyarlaşdırılması işinin məqsədyönlü tədbirlər planı əsasında təşkil edilməsi.

3.4. Elmi işçilərin attestasiyasının aparılması. Elmi kadrların hazırlanması və elmi fəaliyyətin qiymətləndirilməsi sisteminin keyfiyyətə yaxşılaşdırılması

- 3.4.1. attestasiyanın meyar və prinsiplərinin müəyyənləşdirilməsində, attestasiya komissiyalarının təşkilində beynəlxalq təcrübənin tətbiqi;
- 3.4.2. elmi kadrların hazırlanmasında fəlsəfə və elmlər doktorluğu proqramları ilə yanaşı, dünyanın aparıcı mərkəzlərində qısa və uzunmüddətli elmi təcrübəkeçmələrin təşkili və monitorinqi sisteminin yaradılması.

3.5. Elmin maliyyələşdirilməsi və elmi əməyin ödənilməsinin optimallaşdırılması

- 3.5.1. 2020-2025-ci illər ərzində AMEA-nın elmi müəssisələrinin dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilməsinin yüksəldilməsi məsələsinin ali qanunverici və icraedici orqanlar qarşısında qaldırılması;
- 3.5.2. AMEA-nın institutlarında əməyin indeksləşdirilməsi, alimlərin əməkhaqqına əlavələrin onların əməyinin keyfiyyətinə və son nəticələrinə görə müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı yeni sistemin işlənilməsi və tətbiq edilməsi;
- 3.5.3. elmi təşkilatların özünümaliyyələşdirmə səviyyəsini yüksəltmək məqsədilə innovasiya və ixtiraçılıq fəaliyyətinin stimullaşdırılması;
- 3.5.4. elmi təşkilatların özünümaliyyələşdirmə prosesinə dair hüquqi aktlara müvafiq dəyişikliklərin edilməsi, o cümlədən intellektual mülkiyyət haqqında qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi haqqında respublika hökumətinə təkliflərin verilməsi.

3.6. Elm, təhsil və iqtisadiyyatın inteqrasiyasının dərinləşdirilməsi

- 3.6.1. müdafiə, energetika, ekologiya, informasiya, ərzaq təhlükəsizliyi, müasir istehsal texnologiyalarının yaradılması, inkişafı və kompleks tətbiqi üzrə elmi tədqiqatların genişləndirilməsi;
- 3.6.2. elmin iqtisadiyyat ilə inteqrasiyasının dərinləşdirilməsi üçün AMEA-nın Yüksək Texnologiyalar Parkının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə dair tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- 3.6.3. elmi nailiyyətlərin ölkə iqtisadiyyatına tətbiqi üzrə kompleks tədbirlərin hazırlanması, beynəlxalq bazara çıxış üçün elmi müəssisələrin təşəbbüslərinin dəstəklənməsi;
- 3.6.4. iqtisadi və innovativ layihələrinin ekspertiza və qiymətləndirmə mexanizmlərinin yaradılması, islahatların iqtisadi səmərəlilik monitorinqinin keçirilməsi;
- 3.6.5. dərsliklərin hazırlanmasında AMEA alimlərinin iştirakının genişləndirilməsi, müasir elmin ən yeni nailiyyətlərinin ali və orta məktəb dərsliklərinə salınmasının təmin edilməsi;
- 3.6.6. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə istedadlı gənclər üçün liseyin, AMEA-nın Yüksək Texnologiyalar Parkında və ölkənin regionlarından birində innovasiyalı elm-təhsil və təcrübə-istehsalat mərkəzinin yaradılması.

3.7. AMEA-nın beynəlxalq əlaqələrinin inkişafı

- 3.7.1. dünya elmi üçün prioritet hesab olunan problemlərin (kompüter biologiyası, maşınöyrənmə üsulları, süni intellekt, nanomateriallar və s.) həllinə yönəldilmiş elmi tədqiqat layihələrinin nüfuzlu xarici elmi mərkəzlərlə müştərək hazırlanması və həyata keçirilməsi;
- 3.7.2. dünyanın aparıcı elmi mərkəzlərində yüksəkixtisaslı elmi kadrların hazırlanması, müştərək tədqiqatların maliyyələşdirilməsi üçün beynəlxalq grantlardan və təqaüdlərdən geniş istifadə edilməsi.

3.8. İnnovasiya fəaliyyətinin genişləndirilməsi, elmi nəticələrin tətbiqi

- 3.8.1. AMEA-da innovasiya fəaliyyətinin müasir tələblərə uyğun gücləndirilməsi, innovasiya fəaliyyəti infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, o cümlədən texnoparklar, texnoloji mərkəzlər, biznes inkubatorlar şəbəkəsinin genişləndirilməsi;
- 3.8.2. elmtutumlu məhsulların istehsalı və ixracı mexanizmlərinin formalaşdırılması;
- 3.8.3. istehsal və tədqiqat sektorları arasında fəal inteqrasiyanın təşkilinə dəstək verilməsi;
- 3.8.4. xarici və yerli müəssisələrin (firmaların, şirkətlərin, investisiya fondlarının və s.) innovasiya layihələrinin müəyyən hissəsinin AMEA-nın alim və mütəxəssisləri tərəfindən yerinə yetirilməsi, dünya bazarına çıxışı sürətləndirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası ərazisində birgə müəssisələrin yaradılması;
- 3.8.5. xarici və yerli fondlar tərəfindən müsabiqə yolu ilə maliyyələşdirilən innovasiya layihələrinin yerinə yetirilməsi;
- 3.8.6. müsabiqə yolu ilə son məhsulun satışı ilə başa çatan innovasiya layihələrinin yerinə yetirilməsi.

3.9. Azərbaycançılıq ideologiyasına aid məsələlərin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi

- 3.9.1. Azərbaycan ədəbiyyatının davamlı ənənələri və ideyaları əsasında Azərbaycançılıq konsepsiyasının işlənilib hazırlanması;
- 3.9.2. Yeni dövrləşdirilmə konsepsiyası əsasında "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi"nin 10 cildlik nəşrinin hazırlanması və çap edilməsi;

- 3.9.3. Ölkənin ədəbiyyatşünaslıq elminin bütün sahələrini əhatə edən “Ədəbiyyatşünaslıq ensiklopediyası”nın hazırlanıb nəşr edilməsi;
- 3.9.4. Ədəbiyyatşünaslıq elminin ən müasir istiqamətləri üzrə yeni elmi nəslin formalaşdırılması;
- 3.9.5. Azərbaycan ədəbiyyatşünaslıq elminin ən yaxşı nümunələrinin dünya dillərinə tərcümə edilib təbliğ olunmasının təşkili.

3.10. Elmi işçilərin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması

- 3.10.1. elmi işçilərin sosial vəziyyətinin əsaslı şəkildə yaxşılaşdırılması, elmi əməyin nüfuzunun yüksəldilməsi, alim və mütəxəssislər üçün layiqli iş və həyat şəraitinin yaradılması;
- 3.10.2. elmi işçilərin mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması;
- 3.10.3. alimlərin elmi fəaliyyətlərinin stimullaşdırılması məqsədilə müxtəlif müsabiqələrin keçirilməsi;
- 3.10.4. elm sahəsində çalışanların tibbi sığortasının təmin olunması;
- 3.10.5. elmi işçilərin fəaliyyəti ərzində ehtimal olunan bədbəxt hadisə və ya qəzalardan sığortalanma proqramının işlənilib hazırlanması və tətbiq edilməsi;
- 3.10.6. alimlərin istirahəti və yaşlı alim nəslinin sosial təminatı ilə bağlı problemlərin həlli üçün proqramların hazırlanması.
-